

DOI:10.26104/NNTIK.2023.62.42.031

Газыбекова А.О.

НИКЕ ЖАНА ҮЙ-БҮЛӨЛҮК МАМИЛЕЛЕРДИН
ӨНҮГҮҮ ТАРЫХЫ

Газыбекова А.О.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ БРАКА И СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ

A. Gazybekova

HISTORY OF DEVELOPMENT OF MARRIAGE
AND FAMILY RELATIONS

УДК: 347.6

Бул макалада никенин жана үй-бүлөлүк мамилелердин тарыхый өнүгүшүнө арналган. Үй-бүлө адам катышкан ар кандай социалдык жамааттардын жана топтор арасындагы жашоо мейкиндигинде өзгөчө орунду ээлейт. Үй-бүлө-бул өзгөчө социалдык билим берүү, анда адам биринчи жолу социалдык ченемдердин жана эрежелердин негизги билиминен анын айланасындагы коомго болгон жылуулук, сүйүү, мээримдүүлүк жана ишеним сезимине түшүнүк алат. Үй-бүлө – бул адамдын мамилесин, анын эмоционалдык жыргалчылыгын, түшүнүгүн жана кабыл алуусун, жеке канааттануу сезимин чагылдырган эң кичинекей топ. Үй-бүлөдө буга кантип жетишүү керектигин, башкалар менен мамилелерди кантип өрчүтүп жеке чечимдерди кабыл алууну билүү ар бир адам үчүн маанилүү. Авторлор тарабынан ушул сыяктуу суроолорго жоопторду ачып берүүгө аракет кылабыз. Максат, үй-бүлөнүн калыптанышынын жана өнүгүшүнүн социалдык-психологиялык өзгөчөлүктөрүн жана анын жашоонун ар кандай баскычтарында иштешинин өзгөчөлүктөрүн ачып берүү.

Негизги сөздөр: нике, сүйүү, мамиле, үй-бүлө, топ, жамаат, адам, жубайлар, коом, өнүгүү, чечим кабыл алуу.

Данная статья посвящена историческому развитию брака и семейных отношений. семья занимает особое место в жизненном пространстве между различными социальными общностями и группами, в которые вовлечен человек. Семья – это особое социальное образование, в котором человек впервые получает ощущение тепла, любви, привязанности и доверия к окружающему его обществу, основанное на базовых знаниях социальных норм и правил. Семья – это самая маленькая группа, которая отражает отношение человека, его эмоциональное благополучие, понимание и принятие, а также чувство личной удовлетворенности. Каждому человеку важно знать, как добиться этого в семье, как развивать отношения с окружающими и принимать индивидуальные решения. Цель авторов раскрыть ответы на подобные вопросы, а также выявить социально-психологические особенности становления и развития семьи и особенности ее функционирования на разных этапах жизни.

Ключевые слова: брак, любовь, отношения, семья, группа, общество, личность, супруги, общество, развитие, принятые решения.

This article is devoted to the historical development of marriage and family relations. the family occupies a special place in the living space between various social communities and groups in which a person is involved. Family is a special social education in which a person for the first time receives a feeling of warmth, love, affection and trust in the society around him, based on basic knowledge of social norms and rules. The family is the smallest group that reflects a person's attitude, emotional well-being, understand-

ing and acceptance, as well as a sense of personal satisfaction. It is important for every person to know how to achieve this in the family, how to develop relationships with others and make individual decisions. The aim of the authors is to reveal the answers to such questions, as well as to identify the socio-psychological features of the formation and development of the family and the peculiarities of its functioning at different stages of life.

Key words: marriage, love, relationships, family, group, community, person, couple, society, development, decision-making.

Адамзаттын тарыхында эч бир эл, эч бир жамаат үй-бүлөсүз жашай албайт. Үй-бүлө – бул ар бир адам үчүн жаратылган көрктүү баалуулуктардын бири. Кызыкдар коомду жана мамлекетти позитивдүү өнүктүрүүдө, сактоодо жана бекемдөөдө, ар бир адамга жаш курагына карабастан күчтүү, ишенимдүү үй-бүлө керек.

Үй-бүлө эң байыркы социалдык мекемелердин бири. Ал динге, мамлекетке, армияга, билим берүүгө караганда алда канча эрте пайда болгон. Үй-бүлө – бул татаал социалдык коом. Изилдөөчүлөр аны жубайлардын, ата-энелердин жана балдардын ортосундагы мамилелердин тарыхый конкреттүү системасы катары аныкташат, анын мүчөлөрү үй-бүлөлүк же ага байланыштуу мамилелер, жалпы жашоо образы жана өз ара моралдык жоопкерчилик менен бириккен чакан топ катары, коомдун калктын физикалык жана психикалык репродукциясына болгон муктаждыгы менен шартталган социалдык зарылчылык катары. Үй-бүлө баланын ден-соолугун чындайт, анын жөндөмдүүлүктөрүн өркүндөтөт, билим берүү, акыл-эстин өнүгүшү, жарандын билим берүүсү, адамгерчиликтүү мүнөзү, боорукердиги жана бала өзүнүн иш-аракеттерин баалоого жана алар үчүн жооптуу болууга үйрөтүлөт. Бул жерде балдар жумушка катышып, кесипти тандашат. Үй-бүлө жаш жигитти көз карандысыз үй-бүлөлүк жашоого даярдайт, үй-бүлөнүн жакшы салттарын сыйлоого жана сактоого үйрөтөт. Үй-бүлөнү түзүү жана туруктуулук маселеси азыркы коомдун негизги көйгөйлөрүнүн бири болуп саналат. Үй-бүлө, үй-бүлө мамилелери, нике мамилелери ар кандай илимдердин: философиянын, психологиянын, педагогиканын, социологиянын, демографиянын жана башка көптөгөн илимдердин изилдөө объектиси болуп келген жана болуп кала бер-

рет. Үй-бүлөгө мындай көңүл буруу, анын калыптанышы жана ыдырап кетиши адамдардын жашоо образын гана эмес, урпактардын сапатын, улуттун жана мамлекеттин ден соолугун аныктоочу социалдык институт катары эбегейсиз зор мааниси менен шартталган.

Көпчүлүк мыйзамдарда никеге карата юридикалык аныктама жок жана анын укуктук көйгөйлөрү, окууларда да толук жөнгө салынбайт. Нике-бул үй-бүлөнү түзүүгө жана жалпы экономиканы башкаруу менен биргелешип жашоону чогуу көрүүгө багытталган эркек менен аялдын мыйзамдуу түрдө түзүлгөн ыктыярдуу биримдиги. Никенин мындай аныктамасы бардык мамлекеттердин мыйзамына ылайык келбейт деп белгилей кетүү керек. Азыркы укук жана юриспруденция доктринасында нике- бул нике келишими, нике статусу же нике өнөктөштүгү катары аныкталат. Эң кеңири тараган көз караш боюнча, нике-бул жубайлардын жеке жана менчик укуктарын жана милдеттерин пайда кылган келишим, жарандык бүтүм.

Үй-бүлө менен нике тыгыз байланышта, бирок бири-бирине окшош эмес. Нике үй-бүлө куруунун жолу катары каралышы керек.

Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 1-беренесине ылайык. Үй-бүлө-коомдун негизи. Үй-бүлө, аталык, энелик, балалык-бул бүтүндөй коомдун камкордугунун объектиси жана мыйзам тарабынан артыкчылыктуу коргоо. Мамлекет жарандарды үй-бүлөлүк жашоого, никеге, аталык жана энелик милдетке даярдайт. Мамлекет жетимдерге жана балдарга ата-энесинин камкордугусуз кам көрөт, тарбиялайт жана билим берет. Үй-бүлөлүк укук үй-бүлөнү чыңдоо, үй-бүлөлүк мамилелерди өз ара урматтоо, Бардык мүчөлөрдүн үй-бүлөсүнө өз ара жардам жана жоопкерчиликти негизинде куруу, үй-бүлөнүн иштерине өз эрки менен кийлигишүүгө жол бербөө, үй-бүлө мүчөлөрү тарабынан алардын укуктарын тоскоолдуксуз пайдалануу, үй-бүлөлүк мамилелерде бул укуктарды жана гендердик теңчиликти соттук жактан коргоо мүмкүнчүлүгүн алдын алуу зарылдыгынан келип чыгат.

Мындан тышкары, никедеги мамилелерге нике жана ажырашуу тартиби, никени жараксыз деп таануу, жубайлардын укуктары жана милдеттери, жубайлардын ортосундагы мүлктү аныктоо, ата-эне-бала Мыйзамы, алимент милдеттенмелерин жөнгө салуу, асырап алуу жана башка байланыштуу маселелер (мисалы, асырап алуучу үй-бүлөдөгү мамиле) кирет, эгерде бул мамилелер эл аралык мүнөзгө ээ болсо. Эл аралык мүнөз чет өлкөлүктөр Кыргыз Республикасынын аймагында никеге турганда гана эмес, алардын катышуучулары Кыргыз Республикасынын жарандары гана болуп, мамилелер Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары өнүккөн учурда да көрүнөт.

“Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинде "ата-энелер балдарды тарбиялоодо жана тарбиялоодо бирдей жоопкерчиликти тартышат" - деп жазылган. Мыйзам ата-энелер өз ара урматтоонун жана өз ара жардамдын негизинде үй-бүлөдө өз мамилелерин курууга, үй-бүлөнүн жыргалчылыгын жана чыңдалышын илгерилетүүгө, балдарынын жыргалчылыгына жана өнүгүшүнө кам көрүүгө милдеттүү экендигин белгилейт. Иш жүзүндө, көптөгөн адамдар үй-бүлөнүн бул милдеттери, балдарды тарбиялоодо ата-эненин бирдей милдеттери жөнүндө билишпейт”.

Адамдардын көптөн бери ойлондурганы, канткенде күчтүү жана бактылуу үй-бүлөнү куруу, кандай сырларды билүү, издөөнү улантып жаткандыгы маалым. Айрымдар анын аялынын чыдамдуулугу жана момундугу деп эсептешет, экинчиси балдарда, үчүнчүсү үйлөнүү процедурасында. Бул маселе боюнча көптөгөн пикирлер бар жана алардын бардыгы, албетте, бар болууга укуктуу. Мындан тышкары, дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө болуп жаткан акыркы заманбап мыйзамдык өзгөрүүлөр (б.а. бир жыныстагылардын никелерин мыйзамдаштыруу) бир кездеги чексиз салттуу принциптердин чындыгы жана кыйратылгыс экендиги жөнүндө ой жүгүртүүгө мүмкүнчүлүк берди. Бирок үй-бүлө адамзатты жана адеп-ахлакты калыптандырган тышкы социалдык фактор катары аныкталышы мүмкүн. Үй- бүлө коомдун өнүгүшүнө таасир этет жана ошол эле учурда коом үй-бүлөнүн абалына таасир этет.

Үй-бүлө негизинен никедеги мамилелерге негизделген. Нике эркек менен аялдын ортосундагы мамилелердин тарыхый шарттуу формасы катары түшүнүлөт, ал аркылуу коом өзүнүн мамилелерин укуктук, моралдык жана этикалык терминдер менен жөнгө салынат. Никедеги мамилелер адамдардын ортосундагы мамилелердин татаал диапазонун билдирет: табигый-биологиялык, экономикалык, укуктук, этикалык, социалдык-психологиялык, эстетикалык ж.б. Никедеги мамилелердин мазмуну коомдун өнүгүү даражасы менен аныкталат. Примитивдүү социалдык мамилелер канчалык көп болсо, үй-бүлөлүк жана нике биримдигиндеги физиологиялык жана экономикалык учурлар ошончолук көп орунду ээлейт. Коом канчалык өнүккөн болсо, никедеги социалдык-психологиялык, этикалык жана эстетикалык мамилелер ошончолук чоң роль ойнойт.

Туугандык үй-бүлө чакан топтун көп сандаган мүчөлөрүнүн кандашуусуна негизделет. Мындай үй-бүлө – бул жубайлары жана балдары менен туугандыгынын биримдиги. Башкача айтканда үй-бүлөдө кеминде үч муун чогуу жашашат-чоң ата-энелер, жубайлар жана неберелер. Демек, мындай үй-бүлөнүн негизи – бир туугандар, күйөөлөр, аялдар жана алардын балдары. Адам өзү төрөлгөн үйбүлө менен негизги милдеттерге жана жоопкерчиликтерге байлан-

ган. Мындай үй-бүлөдө бала көп сандаган социалдык ролдорго даярдануу үчүн баарлашуу жана социалдашуу үчүн чоң мүмкүнчүлүккө ээ. Эгер эне үй-бүлөсүн таштап кетсе, анын ролун туугандары ойной алышат. Мындай үй-бүлөлөрдө балдар коомдук көйгөйлөрдөн көбүрөөк корголот.

Мындан тышкары, үй-бүлөлүк типтер өзгөчө үй-бүлөлүк шарттарга ылайык айырмаланат, мисалы: студенттик үй-бүлө, жаш үй-бүлө ж.б. Эркек менен аялдын биримдиги биологиялык муктаждыктарды гана эмес, эмоционалдык, моралдык жана интеллектуалдык муктаждыктарды да канааттандырышы керек. Никеге туруунун эң жакшы курагы-20 жаштан 24 жашка чейинки курак. Үйлөнгөнгө чейин, жашоо кызыкчылыктарынын жалпылыгын, өнүгүү деңгээлин, ниеттердин оордугун жана бири-бирин урматтоонун жана сүйүүнүн тереңдигин баалоо керек. Никеге чейин, сүйлөшүү учурунда бири-бири менен кылдат мамиледе болуунун сапаттарын өрчүтө баштоо керек.

Үй-бүлө куруу жана үйлөнүү үчүн адамдар ушул жоопкерчиликтүү окуяларга жана жашоодогу процесстерге даяр болушу керек. Никеге жетилгендиктин негизги компоненттери-жетилгендиктин көрүнүшү, психологиялык жетилгендик жана социалдык жетилгендик. Физикалык жетилгендик организмдин биологиялык өнүгүүсүн камтыйт, ал адамга көзөмөлчү же эмбрион болууга мүмкүндүк берет. Психикалык жетилгендик-бул адамдын үй-бүлөлүк жана ата-энелик милдеттерин аткарууга мүмкүндүк берген тең салмактуу эмоционалдык, эрки күчтүү жана психикалык өнүгүү. Социалдык жетилгендик жоопкерчилик сезими, өзүнө таянуу, чындыкты чындап баалоо жөндөмү, акыл-эс өнүгүү деңгээли, өзүн-өзү башкаруу технологиясы менен байланыштуу. Үй-бүлө куруу максатында эки инсандын биримдиги-бул нике.

Нике эркектердин үй-бүлөсүнүн психологиялык жана психикалык ден-соолугуна оң таасирин тийгизет, негизинен, жашоонун артыкчылыктарынын биримдиги, баалуулуктар, өз ара боорукердик, эквиваленттүү маанай, эмоционалдык канааттануу жана коопсуздук сезими сыяктуу ойлорду эске алуу менен.

"Үй-бүлө-бул нике аркылуу бириккен жана биологиялык жана табигый туугандык мамилелерди айкалыштырган адамдардын чакан тобу". Ошондуктан, үй-бүлө күчтүү болушу үчүн, ал бири-бирин сүйгөн, бири-бирине кам көргөн, бири-бирин түшүнгөн жана ар кандай кырдаалдарда бири-биринин каталарын кечире алган адамдардан турушу керек. Мындай шарттар болбосо, үй-бүлө өзүнүн негизги милдеттерин аткара албайт. Үй-бүлөлөр бири-биринен статусу боюнча айырмаланат, башкача айтканда, материалдык кырдаалга, жашоо шарттарына, үй-

бүлөнүн психологиялык абалына, ар бир адамдын жашына жана жеке мүнөздөмөлөрүнө, милдеттерине жараша.

Үй-бүлөдө бактылуу жашоо куруу үчүн ата-энелер бири-бирине сылык мамиледе болуусу, бири-бирин сүйүү, сыйлоо, түшүнүү жана жардам бериши керек. Үй-бүлө Ыйык. Үй-бүлө кичинекей мамлекет. Эгерде бул мамлекетте тынчтык жана бейпилдик болсо, анда мындай үй-бүлө эл үчүн үлгүлүү үй-бүлө боло алат. Ал эми бүткүл адамзаттын милдети үй-бүлө куруу. Адам баласынын уланышы, балдарга туура тарбия берүү, өмүр эстафетасын улантуу ар бир инсандын адамдык улуу парзы. Үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрүн үй турмушунда өз ара жардамдашуу, жоопкерчилик, адеп-ахлак, үй-бүлөлүк мамилелер бириктирет. Кыргыздын макалынан көрүнүп тургандай, "уяда эмнени көрсө, учканда ошону алат" деген ар бир үй-бүлөдө алардын жашоо шартына жараша, алардын талаптары, эрежелери, мыйзамдары, башкача айтканда, баары үй-бүлө түзүлүшүнүн өзгөчөлүктөрүнө жараша болот.

Коомдогу үй-бүлөнүн негизги милдеттери, үй-бүлөнүн негизги милдеттеринин бири-балалуу болуу. Үй-бүлөдө жаңы төрөлгөн балага энелик жана аталык сүйүү, алардын камкордугу керек, анткени мындай нерсени эч ким бере албайт. Бул табигый көрүнүш. Ата-энелер ар дайым баланын ден-соолугу үчүн күрөшүп келишет. Үй-бүлө баланын адеп-ахлактык, рухий тарбиясынын булагы. Айлана-чөйрөдө болуп жаткан кубулуштардын оң жана терс жактарын талдоону үйрөтөт. Бала кичинекей болгондо, ал бардыгын түздөн-түз кабыл алат. Ата-энелер жакшы менен жаманды айырмалоону үйрөнүшөт. Алар 3 жашынан баштап мектепке чейинки билим берүү мекемесине барышат. Бирок дагы деле болсо негизги Камкорчулар анын ар тараптуу өнүгүшүнө кам көргөн ата-энелер деп эсептелет. Баланы тарбиялоодо үй-бүлөнүн ролу өтө маанилүү. Бала кезинен баштап коюлган жүрүм-турумдун сапаттары жана пайдубалы адамда өмүр бою сакталат. Тарбия үй-бүлөдөн башталат. Бала жеке адам катары өнүгүп келе жаткан учурда, дал ошол туугандарынын, чөйрөсүндө анын коомдогу келечектеги жүрүм-турумунун пайдубалы түптөлөт. Биздин жашообузда техникалык инновацияларга көбүрөөк орун берилип, билим берүү алыстан башкарылса дагы, биринчи кезекте, үй-бүлө дагы деле баланын инсандыгын калыптандырууда негизги ролду ойнойт.

Ошентип, үй-бүлө адам өмүр бою байланышта болгон башталгыч билим берүү мекемеси катары белгилүү. Үй-бүлө адамдын социалдашуусу үчүн эң маанилүү фактор болуп саналат, адеп-ахлактын негиздери коюлат, жүрүм-турумдун социалдык ченемдери калыптанат, адамдын ички тынчтыгы жана жеке мүнөздөмөлөрү ачылат жана адамдын социалдык,

чыгармачыл ишмердүүлүгү стимулдаштырылат жана ал үчүн коомдун көбөйүшүндө чечүүчү, фундаменталдык ролду ойнойт. Үй-бүлөдө баланын жакшылык жана жамандык, адептүүлүк, материалдык жана руханий баалуулуктарга сый мамиле жөнүндө ойлоору үй-бүлөдө калыптанат. Үй-бүлөдөгү жакындары менен ал сүйүү, достук, милдет, жоопкерчилик, адилеттүүлүк сезимдерин сезет. Табиятынан үй-бүлөдөгү билим сезимге негизделет. Үй-бүлөлүк билим берүү башка билим берүүлөргө караганда эмоционалдык мүнөзгө ээ, анткени ата-энелердин балдарга болгон мээрими балдардын ата-энелерине болгон эки тараптуу сезимдери ойготот.

Демек, үй-бүлө деген түшүнүк никеден да кенири. Үй-бүлөгө туугандары (агасы, атасы, апасы, эжеси, чоң энеси, чоң атасы, балдары ж.б.) кирет. Ал эми нике аялы жана күйөөсү менен гана байланыштуу.

Үй-бүлө коомдун колдоочу бөлүгү жана анын маанилүүлүгүн азайтуу мүмкүн эмес. Бир дагы эл, эч бир цивилизациялуу коом үй-бүлөсүз калган эмес. Коомдун келечеги үй-бүлөсүз элестетүүгө мүмкүн эмес. Ар бир адам үчүн биринчи кезекте, үй-бүлө

менен башталышы, өз үй-бүлөсүндө бактылуу болгон адам бактылуу. Башкача айтканда, үй-бүлө цивилизациялуу коомду сактоого жөндөмдүү мамилелер институту катары сакталышы керек, анткени "үй-бүлө – бул бардык адамзаттын коопсуздугу көз каранды болгон миниатюралык коом".

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 2021-жылдын 5-майы (Референдумда добуш берүү менен кабыл алынган) [электрондук шилтеме <http://minjust.gov.kg/ru/>].
2. Антокольская М.В. Семейное право. - М.: Юрист, 2011.
3. Григорьев А.Д. История социальной работы: в 2 ч. Ч. 1 (до начала XX в.): учеб. пособие для студ. вузов / А.Д. Григорьев. – Минск: Тетра-Системс, 2006.
4. Зритнева Е.И. Семейное право: учеб. пособие для студ. вузов / Е.И. Зритнева, Н.П. Клушина. – М.: Гум. изд. центр ВЛАДОС, 2006.
5. Косова О.Ю. Семейное и наследственное право. - М.: Статут, 2009.
6. Нечаева А.М. Семейное право. - М.: Юрист, 2009.
7. Космач В.А. История государства и права зарубежных стран: в 3 ч. Ч.1. Древние цивилизации: учеб. пособие для вузов / В.А. Космач. – Минск, 2000.